

Vrste jezičnoga djelovanja („operatori“) kod standardiziranoga pismenog ispita zrelosti odnosno ispita zrelosti te diplomskog ispita (SRDP¹) iz hrvatskoga

Stanje: listopad 2016.

Katalog operatora sastavili su Ulf Abraham i Annemarie Saxalber, a 2015./2016. ga je na BIFIE-u preuredio tim za nastavni jezik uz potporu Sabine Schmölder-Eibinger, Eike Thürmann i Markusa Rheindorfa.

Što su „operatori“? U didaktici njemačkog jezika – prema uvriježenoj definiciji Rüdgera Baumanna – pod tim se podrazumijevaju glagoli koji zahtijevaju od učenika neku određenu (pisanu) djelatnost, npr. „Obrazložite svoje mišljenje“. Smisao bavljenja operatorima je u tome, da zbog jasnoće nekog ispitnog zadatka značenje zahtjeva mora biti što preciznije. (usp. Baumann, 2008., str. 54.)

1. O značenju operatora kod postavljanja zadataka iz stručnodidaktičke perspektive

Upravo zadatci u okviru standardiziranih pismenih ispita trebaju imati transparentnu strukturu. Posebna važnost se pritom pridaje operatorima. Iako oni već dugo igraju ulogu u nastavi (ne samo) njemačkog jezika prilikom formuliranja zadataka koji potiču učenje i učinak, ipak se mora objasniti njihova uloga. Što jasnija definicija operatora, kao i jasan opis njihove funkcije, neophodan je, s jedne strane zbog centralizacije ispita, a s druge pak strane zbog orijentacije prema kompetencijama kod ispita: Suglasnost, što pojedini operatori doista znače te u kojoj mjeri oni zaista definiraju situacije u kojima se traže određene kompetencije, može pomoći u tome da se zadovolje zahtjevi standardiziranog ispita zrelosti te diplomskog ispita.

Tema nije nova u stručnoj raspravi. No u uhodanoj definiciji, kao što je sljedeća, ostaje nejasno kako se ovdje spajaju kognitivni i jezični djelomični učinci: „Pod operatorom se podrazumijeva glagol (kao primjerice objasniti, prikazati ili obrazložiti), koji potiče u kontekstu određenog zadatka određenu aktivnost, s time da je njegovo značenje navedeno što je moguće preciznije.“ (Baumann, 2008., str. 54.).

Specifikacija značenja, primjerice operatora „raspravljati“, moguća je u konačnici samo onda ako je u određenoj mjeri opisano što učenice i učenici moraju kognitivno i jezično učiniti kada rješavaju zadatak. Komentirani popis važnih operatora (dodatak) to nudi.

¹ standardisierte schriftliche Reifeprüfung bzw. Reife- und Diplomprüfung

Jezična djelovanja, koja se zahtijevaju putem operatora jako su različita, ponekad i jako složena. Neovisno o sadržaju odnosno temi zadatka očekujemo (da ostanemo kod primjera operatora „raspravljati“) da se prvo formulira ono što je sporno u pitanju, da se potom odvažu pro i kontra argumenti, kako bi se naposljetku došlo do potkrijepljenog osobnog stajališta. Tekst koji je nastao na ovaj način treba dovesti do objašnjenja problema ili dileme te doprinijeti stvaranju mišljenja (i kod osobe koja piše kao i kod čitateljice/čitatelja).

Iz ovog primjera se vidi da operator (koji je time više od „glagola“) sadrži složen zahtjev koji se može riješiti samo onda kada osoba koja rješava zadatak vlada određenim procedurama pisanja koje može samostalno obavljati.

U ispitnim situacijama kao što je standardizirani pismeni ispit zrelosti te diplomski ispit mora se uspostaviti neka određena obveza koja se tiče uporabe operatora: kandidatkinje i kandidati smiju očekivati, da dvije različite osobe koje postavljaju pitanja podrazumijevaju otprilike isto kad u okviru nekog zadatka formuliraju smjernicu koja počinje s npr. „opišite“, „usporedite“, „obrazložite“, „raspravite“ itd. Kako bi se to osiguralo ovdje će se staviti na raspolaganje spomenuti komentirani popis operatora. Podjelom zahtjeva na tri područja (*reprodukcija – reorganizacija i transfer – refleksija i rješavanje problema*) ostvaruje se određena preglednost, ali se ipak ne može izvršiti stroga podjela budući da je ona ovisna s jedne strane o konkretnom zahtjevu, a s druge strane granica između zahtjeva često ne može biti strogo povučena: primjerice, kada se nešto sažima to predstavlja više od tek običnog „reproduciranja“; osoba koja piše mora reorganizirati postojeći materijal u vlastitom tekstu. Neki operatori su dakle hibridne tvorevine.

Popis operatora je otvoren popis te sadrži operatore koji se često koriste i koji se mogu dobro kombinirati. Neki (npr. „sažeti“, „komentirati“, „raspraviti/raspravljati“) vrlo su slični određenim tekstnim vrstama koje su uobičajene u nastavi (*sažetak, komentar, rasprava*). Važno je pak razumijeti da operator nije tekstna vrsta, već prije svega zahtjev za rad, a za jednu tekstnu vrstu može/mora se upotrijebiti više operatora.

2. Uvjeti za operatore u zadacima

Na temelju ovih razmatranja navodimo tri uvjeta pod kojima se može govoriti o operatorima u zadacima kod standardiziranog pismenog ispita zrelosti te diplomskog ispita:

- Operatori ne označavaju samo neki kognitivan zahtjev (npr. „razmislite“), nego se radi o glagolima koji predstavljaju vrste jezičnog djelovanja.
- Učenice/učenici prepoznaju operatore kao naučene strategije u ophođenju s tekstovima i kao one koje je moguće izvršiti jedino samostalnom uporabom tih strategija.
- Operatori su u odnosu na tekstni privitak/tekstne privitke i tekstnu vrstu uvjerljivi (npr. ne glase: „sažmite grafiku“).

3. Pregled operatora za pismeni ispit zrelosti i diplomski ispit

Sljedeći je pregled, kako je to obrazloženo u 1. odlomku, **otvoreni popis** koji se može proširiti i čija se pomoćna funkcija ovdje još jednom želi naglasiti.

On pomaže onima koji sastavljaju zadatke tako da predlaže određeni raspon mogućih smjernica; te služi nastavnicama i nastavnicima kao učenicama i učenicima kako bi se sporazumijeli o vrsti smjernica: svaki operator formulira ono što se očekuje da se treba znati.

Operatori u gore utvrđenom smislu u pregledu se opisuju kao različite vrste aktivnosti i obično se svrstavaju u jednu od tri **kategorije** kojoj **pretežno** pripadaju, iako to u pojedinačnom slučaju ovisi o zadatku. Primjerice se „opisati“, kada se odnosi na tekstni privitak, svrstava u prvu kategoriju operatora, dok bi „opisati“ vlastite ideje pripadalo trećoj kategoriji.

Svaki paket zadataka pismenog ispita zrelosti te diplomskog ispita sadržava sve tri kategorije.

Hijerarhijski raspored zahtjeva reprezentira povećanje samostalnosti, koje ne znači uvijek i povećanje stupnja težine: operatori 1. i 2. kategorije kao „opisati“, „prepričati“ ili „uvrstiti“ ne moraju biti nužno lakši nego „protumačiti“ ili „provjeriti“ – to ovisi o tome o kojem se tekstnom privitku/tekstnim privitcima radi i koliko je zahtjevan problem odnosno tema koju treba obraditi. Sažimanje teškog i dugog tekstnog privitka/tekstnih privitaka može biti teže od zauzimanja stava prema nekom jednostavnom stručnom pitanju.

Operatori koji zahtijevaju učinke pretežno u 1. kategoriji <i>reprodukcija</i>	Operatori koji zahtijevaju učinke pretežno u 2. kategoriji <i>reorganizacija i transfer</i>	Operatori koji zahtijevaju učinke pretežno u 3. kategoriji <i>refleksija i rješavanje problema</i>
1.1 navesti	2.1 analizirati / istražiti	3.1 apelirati
1.2 opisati	2.2 odrediti / uvrstiti / svrstati	3.2 obrazložiti / navesti razloge
1.3 prepričati	2.3 okarakterizirati	3.3 prosuditi
1.4 sažeti	2.4 objasniti	3.4 ocijeniti
1.5 ...	2.5 pojasniti	3.5 protumačiti / interpretirati
	2.6 zaključiti	3.6 diskutirati / raspraviti / raspravljati / suočiti se sa
	2.7 staviti u odnos	3.7 oblikovati
	2.8 usporediti / suprotstaviti	3.8 komentirati / zauzeti stav
	2.9 ...	3.9 (pre)ispitati
		3.10 predložiti / dati prijedlog
		3.11 ...

Literatura

Baumann, R. (2008). Probleme der Aufgabenkonstruktion gemäß Bildungsstandards. Überlegungen zu Kompetenzstufen und Operatoren. U *Log in* 153. str. 54–59.

Bremerich-Vos, A. (2001). Zum Lehren von Lernstrategien im Umgang mit Texten und mit Lyrik im Besonderen. U Köppert, C. & Metzger, K. (Hrsg.). *Entfaltung innerer Kräfte. Blickpunkte der Deutschdidaktik. Festschrift für Kaspar H. Spinner anlässlich seines 60. Geburtstages*. Velber: Friedrich. str. 149–162.

Conrad, B. & Sieder, K. (2006). Operatoren. Methoden zur Entwicklung von sprachlichen Arbeitstechniken. U *Deutschmagazin* 3. str. 35–38.

Heming, M., Humbert, L. & Röhner, G. (2007). Vorbereitung aufs Abitur: Abituranforderungen transparent gestalten – mit Operatoren. U *Log in* 148/149. str. 63–68.

Institut zur Qualitätsentwicklung im Bildungswesen (2014). *Aufgaben für das Fach Deutsch. Grundstock von Operatoren*. Dostupno pod: <https://www.iqb.hu-berlin.de/bista/abi/deutsch/dokumente> [07.10.2016].

Leubner, M. & Saupe, A. (2008). *Textverstehen im Literaturunterricht und Aufgaben*. Baltmannsweiler: Schneider-Verlag Hohengehren.

Ministerium für Schule und Weiterbildung des Landes Nordrhein-Westfalen (2008). *Deutsch. Übersicht über die Operatoren*. Dostupno pod: <https://www.standardsicherung.schulministerium.nrw.de/cms/zentralabitur-gost/faecher/getfile.php?file=3832> [07.10.2016].

Schäfers, S. (2006). *Aufgabenstellungen im Deutschunterricht. Eine Anleitung zur Formulierung verständlicher schriftlicher Aufgaben in der gymnasialen Oberstufe aus Sicht der Sprachwissenschaften*. Berlin: LIT.

Privitak: Komentiranje pregleda operatora

Za sljedeći pregled obrađeni su različiti popisi objašnjenja s interneta:

<https://www.iqb.hu-berlin.de/bista/abi/deutsch/dokumente> [07.10.2016.]

<https://www.standardsicherung.schulministerium.nrw.de/cms/zentralabitur-gost/faecher/getfile.php?file=3832> [07.10.2016.]

<http://www.hamburg.de/contentblob/3982358/data/deutsch.pdf> [07.10.2016.]

Operatori koji zahtijevaju učinke pretežno u 1. kategoriji reprodukcija

Operator	Definicija	Primjer
1.1 navesti	bez pobližeg pojašnjavanja i ocjenjivanja kratko i strukturirano navesti informacije, aspekte nekog stanja stvari, činjenice, pojmove	<ul style="list-style-type: none">• Navedite u tekstu spomenute razloge težnje za funkcionirajućom obitelji.
1.2 opisati	strukturirano i precizno prikazati stanja stvari, situacije, događaje, vanjske karakteristike osoba odnosno figura	<ul style="list-style-type: none">• Opišite povijesni razvoj obitelji onako kako je on prikazan u tekstnom privitku/tekstnim privitcima.• Opišite poslovnu stvarnost pripovjedača u 1. licu.
1.3 prepričati	objektivno, svojim riječima iznijeti sadržaje, izjave, odnose	<ul style="list-style-type: none">• Prepričajte važne sadržaje iz članka koji su važni za vaše pismo čitatelja.• Prepričajte sadržaj priče.
1.4 sažeti	sažeto i smisljeno iznijeti sadržaje, izjave, odnose	<ul style="list-style-type: none">• Sažmite najvažnije tvrdnje autora.• Sažmite radnju priče.

Operatori koji zahtijevaju učinke pretežno u 2. kategoriji reorganizacija i transfer

Operator	Definicija	Primjer
2.1 analizirati / istražiti	obazirući se na specifične elemente postavljanja pitanja, strukturne karakteristike, izraditi odnose nekog teksta, po mogućnosti potkrijepiti primjerima i strukturirano i primjerenim stručnim jezikom iznijeti rezultate	<ul style="list-style-type: none"> Analizirajte strukturu teksta u odnosu na promjene kod mlade žene. Istražite tekst u odnosu na sugestivne formulacije.
2.2 odrediti / uvrstiti / svrstati	primjenjujući kontekstualno znanje svrstati izjave, tekstove, odnose, karakteristike u određene kategorije ili aspekte i dokazati taj redoslijed razumljivo i primjerenim stručnim jezikom	<ul style="list-style-type: none"> Odredite pripovjednu perspektivu kratke priče. Svrstajte predložene mjere dotičnim pozicijama.
2.3 okarakterizirati	pojmiti i primjerenom formulirati dotične posebnosti figura i odnosa	<ul style="list-style-type: none"> Okarakterizirajte glavnog junaka i njegovog suparnika. Okarakterizirajte u tekstnom privitku/tekstnim privitcima opisane metode podučavanja.
2.4 objasniti	načine ponašanja i odnose svesti na realne razumljive razloge ili pretpostavke i iste na osnovi znanja i razumijevanja jasno i diferencirano prikazati	<ul style="list-style-type: none"> Objasnite ponašanje likova. Objasnite vezu između aplikacija za zdravlje i elektroničkog nadzora.
2.5 pojasniti	pomoću dodatnih informacija i/ili primjera pojasniti, prikazati kompleksne odnose	<ul style="list-style-type: none"> Pojasnite koje posljedice povlači za sobom opisana eksploatacija prirodnih zaliha.
2.6 zaključiti	utvrditi i prikazati nešto što u izvornom tekstu nije eksplicitno formulirano	<ul style="list-style-type: none"> Na osnovi tekstnog privitka/tekstnih privitaka zaključite kako promjene u obiteljskoj strukturi utječu na odnos roditelja i djece. Zaključite kakva je situacija u kojoj se nalazi lirski subjekt.
2.7 staviti u odnos	uspostaviti i prikazati odnose pod unaprijed određenim ili samostalno odabranim aspektima	<ul style="list-style-type: none"> Stavite u odnos rezultate istraživanja i svoje osobno iskustvo s odavanjem priznanja u školi. Stavite u odnos ponašanje figura na temu <i>žrtveni jarac</i>.
2.8 usporediti / suprotstaviti	pod unaprijed određenim ili samostalno odabranim aspektima obraditi, suprotstaviti zajednička obilježja, sličnosti i razlike i rezultate strukturirano formulirati	<ul style="list-style-type: none"> Usporedite na koji način je prikazan motiv napuštanja u obje pjesme. Suprotstavite pozicije obje autorice na temu „Gesamt-schule“.

Operatori koji zahtijevaju učinke pretežno u 3. kategoriji refleksija i rješavanje problema

Operator	Definicija	Primjer
3.1 apelirajte	nekom osnovanom molbom / zahtjevom pismeno pristupiti nekoj nadležnoj osobi, publici, instituciji	<ul style="list-style-type: none"> • Apelirajte na svoje kolegice i kolege da slijede Vaša razmatranja i prijedloge.
3.2 obrazložiti / navesti razloge	(pomoću odgovarajućih argumenata, dokaza, primjera) stručno i objektivno potvrditi rezultate analize, mišljenja, procjene, ocjene	<ul style="list-style-type: none"> • Obrazložite predstavnicima i predstavnicima općine važnost prostora u kojem mladež može provoditi svoje slobodno vrijeme. • Obrazložite radi li se odnosno u kojoj mjeri se u priloženoj priči radi o satiričnom tekstu.
3.3 prosuditi	pomoću tekstova, izjava, činjenica, figura odnosno osoba doći do samostalne ocjene i istu učvrstiti argumentima	<ul style="list-style-type: none"> • Prosudite aktualnost pjesme tako da je povežete sa svojim iskustvima u pogledu na promidžbeni svijet i svijet konzumerizma. • Prosudite koja od predloženih mjera obećava uspjeh.
3.4 ocijeniti	kao i „prosuditi“, ali u vezi s predočenjem dokazanih osobnih mjerila vrijednosti	<ul style="list-style-type: none"> • Ocijenite koncept života protagonista. • Ocijenite suprotna stajališta.
3.5 protumačiti / interpretirati	na osnovi analize istaknuti smislenu povezanost nekog teksta te ga uvjerljivo protumačiti uzimajući u obzir uzajamno djelovanje između sadržaja, forme i jezika	<ul style="list-style-type: none"> • Protumačite tekst uzimajući u obzir motiv <i>moć kritike</i>.
3.6 diskutirati / raspraviti / raspravljati / suočiti se sa	izjave, tvrdnje, postavljene probleme odmjeriti na osnovi pro i kontra argumenata i na toj osnovi nepobitno izvesti zaključak odnosno osobni stav	<ul style="list-style-type: none"> • Diskutirajte u izvještaju citirano mišljenje „Svatko je kovač svoje sreće“. • Raspravite prednosti i mane nakane koja je opisana u tekstnom pravitku/tekstnim pravitcima.
3.7 oblikovati	u grubim crtama razumljivo iznijeti neki koncept, scenarij, plan	<ul style="list-style-type: none"> • Naposljetku oblikujte svoj koncept „obitelji“.
3.8 komentirati / zauzeti stav	nakon prethodnog kritičkog preispitivanja i pažljive prosudbe točno formulirati procjenu problema, rješenje problema, činjeničnog stanja, vrednovanja	<ul style="list-style-type: none"> • Komentirajte izjavu da su digitalni mediji odgovorni za propadanje obrazovanja. • Zauzmite stav u vezi utjecaja kriznih vremena na odnos mladeži prema vrijednostima.

Operator	Definicija	Primjer
3.9 (pre)ispitati	na osnovi stručnog znanja i procjene kritički preispitati izjave teksta, tvrdnje, argumentaciju te dokazati i prema kriterijima procijeniti njihovu vrijednost	<ul style="list-style-type: none"> • Preispitajte nepobitnost odnosno primjerenost argumenata obiju interesnih grupa. • Preispitajte u kojoj mjeri je točna tvrdnja da se autoričino poimanje umjetnosti odražava u priloženom tekstu.
3.10 predložiti / dati prijedlog	formulirati ideje za odnos prema problemima ili postupcima u određenim situacijama	<ul style="list-style-type: none"> • Predložite mjere kako bi se mogao smanjiti promet na cestama.